

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
مدیریت تحصیلات تکمیلی
پژوهشکده ادبیات

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته زبان و ادبیات فارسی

نقد و بررسی آثار ابوتراب خسروی (تحلیل ساختاری و مضمونی)

استاد راهنما
دکتر حسین نجفداری

استاد مشاور
دکتر مریم شریفنسب

پژوهشگر
نیّره سلیمی

بهمن ماه ۱۳۸۸

تقدیم به:

همه کسانی که با آموختن کلمه‌ای، مرا بنده خود نمودند.

سپاس نامه:

نخست بر خود واجب می‌دانم از همه کسانی که از آغاز دوران تحصیل در رشد و بالندگی‌ام مؤثر بودند تشکر و قدردانی نمایم.

از پدر فرهنگی‌ام که عمر و جوانی‌اش را صرف آموزش و پرورش فرزندان این آب و خاک نموده‌است.

و مادر فرهنگ‌دوستم که در همه مراحل تحصیل، پشتیبان و مشوقم بوده‌است.

آقای دکتر نجف‌دری، استاد راهنما، خانم دکتر شریف‌نسب، استاد مشاور، که از ابتدای کار و حتی پیش از شروع آن تا پایانش و در شرایط سخت و دشوار همراهی‌ام نمودند. ایشان در انتخاب موضوع، معرفی منابع گرفته تا بازخوانی و ویرایش صفحه به صفحه پایان‌نامه، تصحیح چکیده و... یاری‌ام کردند.

آقای دکتر رادفر که بر من منت نهاده و داوری پایان‌نامه‌ام را پذیرفتند. از همه آموزگاران و دبیران دوران پیش از دانشگاهم یاد می‌کنم و سپاسدار استادان محترم دانشگاه علامه طباطبائی و پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی هستم. همچنین از تمامی دوستانی تشکر می‌کنم که مرا در پیش‌روی مراحل مطالعه و نگارش و تنظیم این پایان‌نامه یاری دادند:

خانم‌ها مریم مرادی، زهرا بهره‌مند و آقای علیرضا رفعت‌نژاد که هر یک به نوبه خود در جمع‌آوری منابع، ترجمه چکیده و... کمک رساندند.

همچنین شخص آقای ابوتراب خسروی که با وجود بعد مسافت، دورادور در جریان پیش‌روی پایان‌نامه بودند و برخی مقالات به چاپ رسیده در مورد آثارشان را برایم ارسال نمودند.

و در پایان از همسر من ممنونم که با وجود مشغله فراوان، زمان زیادی را برای تنظیم و تدوین نهایی صفحات پایان‌نامه صرف نمود و کار ویرایش پایانی آن را در زمانی کاملاً فشرده با شرایطی طاقت‌فرسا و دقتی فوق‌العاده به پایان رساند.

:

ادبیات معاصر از عمق و غنای زیادی برخوردار است و لزوم مطالعه و آشنایی با نویسندگان و شاعران معاصر بر هیچ کس پوشیده نیست.

ابوتراب خسروی یکی از نویسندگان برجسته نسل سوم ایران است. تاکنون دو مجموعه داستان کوتاه با عنوان‌های *هاویه* (۱۳۷۰)، *دیوان سومنات* (۱۳۷۷) از او به چاپ رسیده است. خسروی دو رمان هم نوشته است. *وی/سفار کاتبان* را در سال ۱۳۷۹ و *رود راوی* را در سال ۱۳۸۲ منتشر کرده است.

رمان‌های خسروی به دلیل تازگی سبک نگارش، برنده جایزه مهرگان ادب و جایزه سال هوشنگ گلشیری شده‌اند. ابوتراب خسروی را برخی با هوشنگ گلشیری مقایسه می‌کنند و معتقدند وی در صورت تداوم مسیری که در پیش گرفته است می‌تواند پیشروی نویسندگان ادب داستانی امروز ایران زمین باشد.

در مورد آثار خسروی مصاحبه‌ها، مقالات و نقدهای بسیاری صورت پذیرفته است، اما نقد مفصل آثار وی در فضای دانشگاهی به دلیل تازگی زمان چاپ این آثار هنوز به صورت بنیادین و علمی راه پیدا نکرده است.

در این پژوهش برای نخستین بار آثار خسروی با روش ساختارگرایانه مورد بررسی قرار گرفته‌اند. طرح، ساختار و اجزای آن، موضوع، مضمون، زاویه دید، فضا، سبک و لحن هر داستان به صورت جداگانه تحلیل شده است. در فصل هفتم، مضامین و عناصر تکرارشونده، بن‌مایه‌های اساطیری، فضا و شخصیت همه داستان‌ها در کنار هم بررسی و جمع‌بندی شده است.

آثار خسروی در زمره ادبیات مدرن و پسامدرن قرار می‌گیرد. او در داستان‌هایش به متون تاریخی و کتاب‌های آسمانی توجه فراوان دارد.

کلید واژگان: خسروی، نقد ساختارگرایی، مدرنیسم، پسامدرنیسم، داستان کوتاه، رمان

فهرست مطالب

پیش‌گفتار.....	۲۵
فصل اول: کلیات.....	۲۷
۱.۱. تاریخچه قصه‌گویی.....	۲۷
۲.۱. تاریخچه داستان‌نویسی.....	۲۸
۱.۲.۱. تاریخچه داستان‌نویسی در ایران.....	۲۸
۲.۲.۱. تاریخچه داستان‌نویسی در غرب.....	۳۱
الف. تاریخچه رمان در غرب.....	۳۱
ب. تاریخچه داستان کوتاه در غرب.....	۳۲
۳.۱. ابوتراب خسروی.....	۳۴
فصل دوم: شناخت داستان	
۲.۱. تاریخچه تعریف ادبیات.....	۳۶
۲.۲. تعریف داستان.....	۳۸
۳.۲. داستان کوتاه.....	۳۹
۴.۲. داستان نو.....	۴۰
۵.۲. طرح.....	۴۱
۲.۶. ساختار داستان.....	۴۲
۱.۱.۶.۲. آغاز.....	۴۲
۲.۱.۶.۲. ناپایداری (گره افکنی).....	۴۳
۳.۱.۶.۲. کشمکش.....	۴۳
۴.۱.۶.۲. تعلیق.....	۴۲
۵.۱.۶.۲. نقطه اوج.....	۴۴
۶.۱.۶.۲. گره‌گشایی.....	۴۴
۷.۱.۶.۲. پایان.....	۴۵
۲.۶.۲. انواع ساختار.....	۴۵
۱.۲.۶.۲. ساختار یا خطی علت و معلولی.....	۴۵
۲.۲.۶.۲. ساختار مدور.....	۴۵
۳.۲.۶.۲. جریان سیال ذهن.....	۴۵
۴.۲.۶.۲. ساختار ایستا.....	۴۶
۵.۲.۶.۲. ساختار تک پرده‌ای.....	۴۶
۷.۲. عناصر داستان.....	۴۶
۱.۷.۲. موضوع.....	۴۷
۲.۷.۲. درونمایه.....	۴۷

۴۸.....	۲.۷.۳. حقیقت ماندی.....
۴۹.....	۴.۷.۲. زاویه دید.....
۴۹.....	۱.۴.۷.۲. دیدگاه دانای کل نامحدود.....
۵۰.....	۲.۴.۷.۲. دیدگاه دانای کل نمایی.....
۵۰.....	۳.۴.۷.۲. دیدگاه دانای کل محدود.....
۵۱.....	۴.۴.۷.۲. دیدگاه اول شخص.....
۵۱.....	۵.۴.۷.۲. دیدگاه تک‌گویی درونی.....
۵۱.....	۶.۴.۷.۲. دیدگاه تک‌گویی بیرونی.....
۵۲.....	۷.۴.۷.۲. دیدگاه دوم شخص.....
۵۲.....	۸.۴.۷.۲. دیدگاه بدون راوی.....
۵۲.....	۵.۷.۲. شخصیت.....
۵۳.....	۱.۵.۷.۲. شخصیت جامع و سطحی (ساده).....
۵۳.....	۲.۵.۷.۲. شخصیت ایستا و شخصیت پویا.....
۵۴.....	۳.۵.۷.۲. شخصیت پردازی.....
۵۴.....	۴.۵.۷.۲. شخصیت پردازی مستقیم و غیر مستقیم.....
۵۴.....	۶.۷.۲. گفتگو.....
۵۵.....	۷.۷.۲. صحنه.....
۵۵.....	۸.۷.۲. سبک.....
۵۵.....	۹.۷.۲. لحن.....

فصل سوم: نقد و بررسی داستان‌های مجموعه هاویه

۵۷.....	۳.۱. داستان «گمشده».....
۵۷.....	۱.۱.۳. خلاصه داستان.....
۵۸.....	۲.۱.۳. طرح.....
۵۸.....	۳.۱.۳. ساختار.....
۵۸.....	۱.۳.۱.۳. اجزای ساختار.....
۵۹.....	۴.۱.۳. موضوع.....
۵۹.....	۵.۱.۳. مضمون.....
۵۹.....	۶.۱.۳. زاویه دید.....
۵۹.....	۷.۱.۳. شخصیت.....
۶۱.....	۸.۱.۳. فضا.....
۶۱.....	۹.۱.۳. سبک.....
۶۲.....	۱۰.۱.۳. لحن.....
۶۳.....	۲.۳. داستان «میخانه سبز».....
۶۳.....	۱.۲.۳. خلاصه داستان.....

۶۳.....	۲.۲.۳. طرح.....
۶۳.....	۳.۲.۳. ساختار.....
۶۳.....	۱.۳.۲.۳. اجزای ساختار.....
۶۴.....	۴.۲.۳. موضوع.....
۶۴.....	۵.۲.۳. مضمون.....
۶۵.....	۶.۲.۳. زاویه دید.....
۶۵.....	۷.۲.۳. شخصیت.....
۶۶.....	۸.۲.۳. فضا.....
۶۸.....	۹.۲.۳. سبک.....
۶۸.....	۱۰.۲.۳. لحن.....
۶۹.....	۳.۳. داستان «برهنگی و باد».....
۶۹.....	۱.۳.۳. خلاصه داستان.....
۶۹.....	۲.۳.۳. طرح.....
۶۹.....	۳.۳.۳. ساختار.....
۶۹.....	۱.۳.۳.۳. اجزای ساختار.....
۷۰.....	۴.۳.۳. موضوع.....
۷۰.....	۵.۳.۳. مضمون.....
۷۱.....	۶.۳.۳. زاویه دید.....
۷۱.....	۷.۳.۳. شخصیت.....
۷۳.....	۸.۳.۳. فضا.....
۷۴.....	۹.۳.۳. سبک.....
۷۴.....	۱۰.۳.۳. لحن.....
۷۵.....	۴.۳. داستان «کابوس های شبانه».....
۷۵.....	۱.۴.۳. خلاصه داستان.....
۷۵.....	۲.۴.۳. طرح.....
۷۵.....	۳.۴.۳. ساختار.....
۷۵.....	۱.۳.۴.۳. اجزای ساختار.....
۷۶.....	۴.۴.۳. موضوع.....
۷۶.....	۵.۴.۳. مضمون.....
۷۶.....	۶.۴.۳. زاویه دید.....
۷۷.....	۷.۴.۳. شخصیت.....
۷۸.....	۸.۴.۳. فضا.....
۷۹.....	۹.۴.۳. سبک.....
۸۰.....	۱۰.۴.۳. لحن.....

۵.۳. داستان «سفر شبانه»	۸۱
۱.۵.۳. خلاصه داستان	۸۱
۲.۵.۳. طرح	۸۱
۳.۵.۳. ساختار	۸۱
۱.۳.۵.۳. اجزای ساختار	۸۱
۴.۵.۳. موضوع	۸۲
۵.۵.۳. مضمون	۸۲
۶.۵.۳. زاویه دید	۸۲
۷.۵.۳. شخصیت	۸۲
۸.۵.۳. فضا	۸۵
۹.۵.۳. سبک	۸۶
۱۰.۵.۳. لحن	۸۷
۶.۳. داستان «صدای ساعتی که پنهان است»	۸۸
۱.۶.۳. خلاصه داستان	۸۸
۲.۶.۳. طرح	۸۸
۳.۶.۳. ساختار	۸۸
۱.۳.۶.۳. اجزای ساختار	۸۸
۴.۶.۳. موضوع	۸۹
۵.۶.۳. مضمون	۸۹
۶.۶.۳. زاویه دید	۸۹
۷.۶.۳. شخصیت	۸۹
۸.۶.۳. فضا	۹۰
۹.۶.۳. سبک	۹۱
۱۰.۶.۳. لحن	۹۲
۷.۳. داستان «برهنه و مه»	۹۳
۱.۷.۳. خلاصه داستان	۹۳
۲.۷.۳. طرح	۹۳
۳.۷.۳. ساختار	۹۳
۱.۳.۷.۳. اجزای ساختار	۹۳
۴.۷.۳. موضوع	۹۴
۵.۷.۳. مضمون	۹۴
۶.۷.۳. زاویه دید	۹۵
۷.۷.۳. شخصیت	۹۵
۸.۷.۳. فضا	۹۷

۹۸.....	۹.۷.۳ سبک.....
۹۹.....	۱۰.۷.۳ لحن.....
۱۰۰.....	۸.۳ داستان «دست‌ها و دهان‌ها».....
۱۰۰.....	۱.۸.۳ خلاصه داستان.....
۱۰۰.....	۲.۸.۳ طرح.....
۱۰۰.....	۳.۸.۳ ساختار.....
۱۰۰.....	۱.۳.۸.۳ اجزای ساختار.....
۱۰۱.....	۴.۸.۳ موضوع.....
۱۰۱.....	۵.۸.۳ مضمون.....
۱۰۲.....	۶.۸.۳ زاویه دید.....
۱۰۲.....	۷.۸.۳ شخصیت.....
۱۰۴.....	۸.۸.۳ فضا.....
۱۰۶.....	۹.۸.۳ سبک.....
۱۰۷.....	۱۰.۸.۳ لحن.....
۱۰۸.....	۹.۳ داستان «تصوری از یک عشق».....
۱۰۸.....	۱.۹.۳ خلاصه داستان.....
۱۰۸.....	۲.۹.۳ طرح.....
۱۰۸.....	۳.۹.۳ ساختار.....
۱۰۸.....	۱.۳.۹.۳ اجزای ساختار.....
۱۰۹.....	۴.۹.۳ موضوع.....
۱۰۹.....	۵.۹.۳ مضمون.....
۱۰۹.....	۶.۹.۳ زاویه دید.....
۱۱۰.....	۷.۹.۳ شخصیت.....
۱۱۳.....	۸.۹.۳ فضا.....
۱۱۴.....	۹.۹.۳ سبک.....
۱۱۵.....	۱۰.۹.۳ لحن.....
۱۱۷.....	۱۰.۳ داستان «عشق در بایگانی».....
۱۱۷.....	۱.۱۰.۳ خلاصه داستان.....
۱۱۷.....	۲.۱۰.۳ طرح.....
۱۱۷.....	۳.۱۰.۳ ساختار.....
۱۱۷.....	۱.۳.۱۰.۳ اجزای ساختار.....
۱۱۸.....	۴.۱۰.۳ موضوع.....
۱۱۸.....	۵.۱۰.۳ مضمون.....
۱۱۸.....	۶.۱۰.۳ زاویه دید.....

۱۱۹.....	۷.۱۰.۳. شخصیت.....
۱۲۰.....	۸.۱۰.۳. فضا.....
۱۲۱.....	۹.۱۰.۳. سبک.....
۱۲۲.....	۱۰.۱۰.۳. لحن.....
۱۲۳.....	۱۱.۳. داستان «قربانی».....
۱۲۳.....	۱.۱۱.۳. خلاصه داستان.....
۱۲۳.....	۲.۱۱.۳. طرح.....
۱۲۳.....	۳.۱۱.۳. ساختار.....
۱۲۳.....	۱.۳.۱۱.۳. اجزای ساختار.....
۱۲۴.....	۴.۱۱.۳. موضوع.....
۱۲۴.....	۵.۱۱.۳. مضمون.....
۱۲۵.....	۶.۱۱.۳. زاویه دید.....
۱۲۵.....	۷.۱۱.۳. شخصیت.....
۱۲۸.....	۸.۱۱.۳. فضا.....
۱۲۸.....	۹.۱۱.۳. سبک.....
۱۲۹.....	۱۰.۱۱.۳. لحن.....
۱۳۰.....	۱۲.۳. داستان «پری ماهی‌ها».....
۱۳۰.....	۱.۱۲.۳. خلاصه داستان.....
۱۳۰.....	۲.۱۲.۳. طرح.....
۱۳۰.....	۳.۱۲.۳. ساختار.....
۱۳۰.....	۱.۳.۱۲.۳. اجزای ساختار.....
۱۳۱.....	۴.۱۲.۳. موضوع.....
۱۳۱.....	۵.۱۲.۳. مضمون.....
۱۳۱.....	۶.۱۲.۳. زاویه دید.....
۱۳۲.....	۷.۱۲.۳. شخصیت.....
۱۳۵.....	۸.۱۲.۳. فضا.....
۱۳۶.....	۹.۱۲.۳. سبک.....
۱۳۶.....	۱۰.۱۲.۳. لحن.....
۱۳۸.....	۱۳.۳. داستان «ماه و مار».....
۱۳۸.....	۱.۱۳.۳. خلاصه داستان.....
۱۳۸.....	۲.۱۳.۳. طرح.....
۱۳۹.....	۳.۱۳.۳. ساختار.....
۱۳۹.....	۱.۳.۱۳.۳. اجزای ساختار.....
۱۴۰.....	۴.۱۳.۳. موضوع.....

۱۴۰	۵.۱۳.۳. مضمون
۱۴۰	۶.۱۳.۳. زاویه دید
۱۴۱	۷.۱۳.۳. شخصیت
۱۴۴	۸.۱۳.۳. فضا
۱۴۵	۹.۱۳.۳. سبک
۱۴۵	۱۰.۱۳.۳. لحن
۱۴۷	۱۴.۳. داستان «هاویه آخر»
۱۴۷	۱.۱۴.۳. خلاصه داستان
۱۴۷	۲.۱۴.۳. طرح
۱۴۷	۳.۱۴.۳. ساختار
۱۴۷	۱.۳.۱۴.۳. اجزای ساختار
۱۴۸	۴.۱۴.۳. موضوع
۱۴۸	۵.۱۴.۳. مضمون
۱۴۹	۶.۱۴.۳. زاویه دید
۱۴۹	۷.۱۴.۳. شخصیت
۱۵۲	۸.۱۴.۳. فضا
۱۵۲	۹.۱۴.۳. سبک
۱۵۳	۱۰.۱۴.۳. لحن

فصل چهارم: بررسی داستان‌های مجموعه دیوان سومنات

۱۵۴	۱.۴. داستان «مینیا تورها»
۱۵۴	۱.۱.۴. خلاصه داستان
۱۵۵	۲.۱.۴. طرح
۱۵۵	۳.۱.۴. ساختار
۱۵۵	۱.۳.۱.۴. اجزای ساختار
۱۵۶	۴.۱.۴. موضوع
۱۵۶	۵.۱.۴. مضمون
۱۵۶	۶.۱.۴. زاویه دید
۱۵۷	۷.۱.۴. شخصیت
۱۵۹	۸.۱.۴. فضا
۱۶۰	۹.۱.۴. سبک
۱۶۲	۱۰.۱.۴. لحن
۱۶۳	۲.۴. داستان «رد پای مرد کهربایی»
۱۶۳	۱.۲.۴. خلاصه داستان
۱۶۳	۲.۲.۴. طرح

۱۶۳.....	۳.۲.۴ ساختار.....
۱۶۳.....	۱.۳.۲.۴ اجزای ساختار.....
۱۶۴.....	۴.۲.۴ موضوع.....
۱۶۴.....	۵.۲.۴ مضمون.....
۱۶۴.....	۶.۲.۴ زاویه دید.....
۱۶۵.....	۷.۲.۴ شخصیت.....
۱۶۷.....	۸.۲.۴ فضا.....
۱۶۸.....	۹.۲.۴ سبک.....
۱۶۹.....	۱۰.۲.۴ لحن.....
۱۷۰.....	۳.۴ داستان «حضور».....
۱۷۰.....	۱.۳.۴ خلاصه داستان.....
۱۷۰.....	۲.۳.۴ طرح.....
۱۷۰.....	۳.۳.۴ ساختار.....
۱۷۰.....	۱.۳.۳.۴ اجزای ساختار.....
۱۷۱.....	۴.۵.۴ موضوع.....
۱۷۱.....	۵.۵.۴ مضمون.....
۱۷۱.....	۶.۵.۴ زاویه دید.....
۱۷۲.....	۷.۵.۴ شخصیت.....
۱۷۳.....	۸.۵.۴ فضا.....
۱۷۴.....	۹.۵.۴ سبک.....
۱۷۴.....	۱۰.۵.۴ لحن.....
۱۷۶.....	۴.۴ داستان «پلکان».....
۱۷۶.....	۱.۴.۴ خلاصه داستان.....
۱۷۶.....	۲.۴.۴ طرح.....
۱۷۶.....	۳.۴.۴ ساختار.....
۱۷۶.....	۱.۳.۴.۴ اجزای ساختار.....
۱۷۷.....	۴.۴.۴ موضوع.....
۱۷۷.....	۵.۴.۴ مضمون.....
۱۷۷.....	۶.۴.۴ زاویه دید.....
۱۷۸.....	۷.۴.۴ شخصیت.....
۱۸۰.....	۸.۴.۴ فضا.....
۱۸۱.....	۹.۴.۴ سبک.....
۱۸۳.....	۱۰.۴.۴ لحن.....
۱۸۴.....	۵.۴ داستان «پاهای ابریشمی».....

۱۸۴.....	۱.۵.۴. خلاصه داستان.....
۱۸۴.....	۲.۵.۴. طرح.....
۱۸۴.....	۳.۵.۴. ساختار.....
۱۸۴.....	۱.۳.۵.۴. اجزای ساختار.....
۱۸۵.....	۴.۵.۴. موضوع.....
۱۸۵.....	۵.۵.۴. مضمون.....
۱۸۵.....	۶.۵.۴. زاویه دید.....
۱۸۵.....	۷.۵.۴. شخصیت.....
۱۸۶.....	۸.۵.۴. فضا.....
۱۸۷.....	۹.۵.۴. سبک.....
۱۸۸.....	۱۰.۵.۴. لحن.....
۱۸۹.....	۶.۴. داستان «یعقوب یعقوب».....
۱۸۹.....	۱.۶.۴. خلاصه داستان.....
۱۸۹.....	۲.۶.۴. طرح.....
۱۸۹.....	۳.۶.۴. ساختار.....
۱۸۹.....	۱.۳.۶.۴. اجزای ساختار.....
۱۹۰.....	۴.۶.۴. موضوع.....
۱۹۰.....	۵.۶.۴. مضمون.....
۱۹۰.....	۶.۶.۴. زاویه دید.....
۱۹۱.....	۷.۶.۴. شخصیت.....
۱۹۳.....	۸.۶.۴. فضا.....
۱۹۴.....	۹.۶.۴. سبک.....
۱۹۵.....	۱۰.۶.۴. لحن.....
۱۹۶.....	۷.۴. داستان «تربیع پیکر».....
۱۹۶.....	۱.۷.۴. خلاصه داستان.....
۱۹۶.....	۲.۷.۴. طرح.....
۱۹۶.....	۳.۷.۴. ساختار.....
۱۹۶.....	۱.۳.۷.۴. اجزای ساختار.....
۱۹۷.....	۴.۷.۴. موضوع.....
۱۹۷.....	۵.۷.۴. مضمون.....
۱۹۷.....	۶.۷.۴. زاویه دید.....
۱۹۸.....	۷.۷.۴. شخصیت.....
۱۹۹.....	۸.۷.۴. فضا.....
۲۰۰.....	۹.۷.۴. سبک.....

۲۰۱.....	۱۰.۷.۴. لحن.....
۲۰۲.....	۸.۴. داستان «مرثیه برای ژاله و قاتلش».....
۲۰۲.....	۱.۸.۴. خلاصه داستان.....
۲۰۲.....	۲.۸.۴. طرح.....
۲۰۲.....	۳.۸.۴. ساختار.....
۲۰۲.....	۱.۳.۸.۴. اجزای ساختار.....
۲۰۳.....	۴.۸.۴. موضوع.....
۲۰۳.....	۵.۸.۴. مضمون.....
۲۰۴.....	۶.۸.۴. زاویه دید.....
۲۰۴.....	۷.۸.۴. شخصیت.....
۲۰۶.....	۸.۸.۴. فضا.....
۲۰۷.....	۹.۸.۴. سبک.....
۲۰۸.....	۱۰.۸.۴. لحن.....
۲۰۹.....	۹.۴. داستان «و من زنی بودم به نام لیلا که زیبا بود».....
۲۰۹.....	۱.۹.۴. خلاصه داستان.....
۲۰۹.....	۲.۹.۴. طرح.....
۲۰۹.....	۳.۹.۴. ساختار.....
۲۰۹.....	۱.۳.۹.۴. اجزای ساختار.....
۲۰۹.....	۴.۹.۴. موضوع.....
۲۰۹.....	۵.۹.۴. مضمون.....
۲۱۰.....	۶.۹.۴. زاویه دید.....
۲۱۰.....	۷.۹.۴. شخصیت.....
۲۱۱.....	۸.۹.۴. فضا.....
۲۱۲.....	۹.۹.۴. سبک.....
۲۱۳.....	۱۰.۹.۴. لحن.....
۲۱۴.....	۱۰.۴. داستان «صورت بند».....
۲۱۴.....	۱.۱۰.۴. خلاصه داستان.....
۲۱۴.....	۲.۱۰.۴. طرح.....
۲۱۴.....	۳.۱۰.۴. ساختار.....
۲۱۴.....	۱.۳.۱۰.۴. اجزای ساختار.....
۲۱۵.....	۴.۱۰.۴. موضوع.....
۲۱۵.....	۵.۱۰.۴. مضمون.....
۲۱۵.....	۶.۱۰.۴. زاویه دید.....
۲۱۶.....	۷.۱۰.۴. شخصیت.....

۲۱۹.....	۸.۱۰.۴ . فضا.....
۲۱۹.....	۹.۱۰.۴ . سبک.....
۲۲۰.....	۱۰.۱۰.۴ . لحن.....
۲۲۱.....	۱۱.۴ . داستان «حرکت زیبا و آسان».....
۲۲۱.....	۱.۱۱.۴ . خلاصه داستان.....
۲۲۱.....	۲.۱۱.۴ . طرح.....
۲۲۱.....	۳.۱۱.۴ . ساختار.....
۲۲۱.....	۱.۳.۱۱.۴ . اجزای ساختار.....
۲۲۲.....	۴.۱۱.۴ . موضوع.....
۲۲۲.....	۵.۱۱.۴ . مضمون.....
۲۲۲.....	۶.۹.۴ . زاویه دید.....
۲۲۲.....	۷.۱۱.۴ . شخصیت.....
۲۲۴.....	۸.۱۱.۴ . فضا.....
۲۲۴.....	۹.۱۱.۴ . سبک.....
۲۲۵.....	۱۰.۱۱.۴ . لحن.....
۲۲۶.....	۱۲.۴ . داستان «دیوان سومنات».....
۲۲۶.....	۱.۱۲.۴ . خلاصه داستان.....
۲۲۶.....	۲.۱۲.۴ . طرح.....
۲۲۶.....	۳.۱۲.۴ . ساختار.....
۲۲۶.....	۱.۳.۱۲.۴ . اجزای ساختار.....
۲۲۷.....	۴.۱۲.۴ . موضوع.....
۲۲۷.....	۵.۱۲.۴ . مضمون.....
۲۲۷.....	۶.۱۲.۴ . زاویه دید.....
۲۲۷.....	۷.۱۲.۴ . شخصیت.....
۲۳۰.....	۸.۱۲.۴ . فضا.....
۲۳۱.....	۹.۱۲.۴ . سبک.....
۲۳۱.....	۱۰.۱۲.۴ . لحن.....
۲۳۲.....	فصل پنجم: نقد و بررسی رمان <i>اسفار کاتبان</i> .....
۲۳۲.....	۱.۵ . خلاصه داستان.....
۲۳۲.....	۱.۱.۵ . روایت اصلی.....
۲۳۳.....	۲.۱.۵ . روایت فرعی اول.....
۲۳۳.....	۳.۱.۵ . روایت فرعی دوم.....
۲۳۴.....	۴.۱.۵ . روایت فرعی سوم.....
۲۳۴.....	۲.۵ . طرح.....

۲۳۵.....	۱.۲.۵. روایت فرعی اول.....
۲۳۵.....	۲.۲.۵. روایت فرعی دوم.....
۲۳۵.....	۳.۲.۵. روایت فرعی سوم.....
۲۳۵.....	۳.۵. ساختار.....
۲۳۶.....	۱.۳.۵. اجزای ساختار.....
۲۳۶.....	۴.۵. موضوع.....
۲۳۵.....	۵.۵. مضمون.....
۲۳۷.....	۶.۵. زاویه دید.....
۲۳۸.....	۷.۵. شخصیت.....
۲۴۸.....	۸.۵. فضا.....
۲۵۰.....	۹.۵. سبک.....
۲۵۳.....	۱۰.۵. لحن.....
۲۵۴.....	فصل ششم: نقد و بررسی رمان رود راوی.....
۲۵۵.....	۱.۶. خلاصه داستان.....
۲۵۵.....	۱.۱.۶. روایت اصلی.....
۲۵۶.....	۲.۱.۶. روایت فرعی.....
۲۵۷.....	۲.۶. طرح.....
۲۵۷.....	۱.۲.۶. روایت اصلی.....
۲۵۷.....	۲.۲.۶. روایت فرعی.....
۲۵۸.....	۳.۶. ساختار.....
۲۵۸.....	۱.۳.۶. اجزای ساختار.....
۲۵۹.....	۴.۶. موضوع.....
۲۵۹.....	۵.۶. مضمون.....
۲۵۹.....	۶.۶. زاویه دید.....
۲۶۰.....	۷.۶. شخصیت.....
۲۶۰.....	۱.۷.۶. روایت اصلی.....
۲۶۵.....	۲.۷.۶. روایت فرعی.....
۲۶۷.....	۸.۶. فضا.....
۲۶۸.....	۹.۶. سبک.....
۲۷۱.....	۱۰.۶. لحن.....
۲۷۳.....	فصل هفتم: بررسی مضامین آثار و سبک ابوتراب خسروی.....
۲۷۳.....	۱.۷. جدول های عناصر داستان.....
۲۷۳.....	۱.۱.۷. مجموعه هاویه.....
۲۸۸.....	۲.۱.۷. مجموعه دیوان سومنات.....

۳۰۰.....	۳.۱.۷. رمان /سفر کاتبان.....
۳۰۴.....	۴.۱.۷. رمان رود راوی.....
۳۰۶.....	۲.۷. بررسی مضامین.....
۳۱۱.....	۳.۷. شخصیت.....
۳۱۲.....	۷.۴. فضا.....
۳۱۳.....	۷.۵. عناصر تکرار شونده.....
۳۱۸.....	کتابنامه .....
۳۱۸.....	الف. کتاب‌ها.....
۳۱۹.....	ب. مقالات.....

پیش‌گفتار

ابوتراب خسروی یکی از نویسندگان برجسته نسل سوم ایران است. تاکنون دو مجموعه داستان کوتاه با عنوان‌های *هاویه* (۱۳۷۰) و *دیوان سومنات* (۱۳۷۷) از او به چاپ رسیده است. خسروی دو رمان هم نوشته است. وی *سفار کاتبان* را در سال ۱۳۷۹ و *رود راوی* را در سال ۱۳۸۲ منتشر کرده است.

رمان‌های خسروی به دلیل تازگی سبک نگارش، برنده جایزه مهرگان ادب و جایزه سال هوشنگ گلشیری شده‌اند. خسروی را برخی با هوشنگ گلشیری مقایسه می‌کنند و معتقدند وی در صورت تداوم مسیرش، می‌تواند پیشروی نویسندگان ادب داستانی امروز ایران‌زمین باشد.

او در اصفهان و در دوره‌ای که گلشیری دبیر بوده است، نزد او شاگردی می‌کند و تا پایان عمر گلشیری خود را شاگرد او می‌داند. خسروی درست همان سال که ادبیات داستانی ایران، هوشنگ گلشیری را از دست داد (۱۳۷۹) کتاب *سفار کاتبان* را که به قطع، برترین اثر اوست به وی تقدیم کرده بود.

در مورد آثار خسروی مصاحبه‌ها، مقالات و نقدهای بسیاری صورت پذیرفته است؛ اما نقد مفصل آثار وی در فضای دانشگاهی به دلیل تازگی زمان چاپ این آثار، هنوز به صورت بنیادین و علمی راه پیدا نکرده است.

جدی‌ترین نقدی که بر آثار خسروی نوشته شده است کتاب *کاشیگری کاخ کاتبان*، نوشته **صالح حسینی و پویا رفویی** است. بیشترین حجم این کتاب به نقد رمان *سفار کاتبان* اختصاص دارد و اندکی هم به نقد دو داستان «مرثیه‌ای برای ژاله و قاتلش» و «دیوان سومنات» پرداخته است.

علی تسلیمی هم در کتاب *گزاره‌هایی در ادبیات معاصر ایران، داستان، به صورت بسیار مختصر و در ۵۶ صفحه همه آثار خسروی را بررسی کرده است.*

همچنین **حسن میرعابدینی** در کتاب *هشتادسال داستان کوتاه ایرانی*، داستان «مرثیه برای ژاله و قاتلش» را به عنوان نمونه‌ای از آثار خسروی آورده و در دو صفحه به نقد آن پرداخته است.

از میان مقالات منتشرشده درباره آثار خسروی، فقط پنج مقاله در این پایان‌نامه استفاده شده‌اند. سایر مقالات، در نشریات غیر معتبر یا سایت‌های اینترنتی منتشر شده بودند.

تاکنون هیچ‌گاه آثار خسروی به صورت یکجا و در قالب پایان‌نامه دانشگاهی تحلیل و موشکافی نشده بود. بنابراین بیش از ۹۵ درصد تحلیل داستان‌ها از نگارنده است. در تدوین پایان‌نامه ابتدا حدود ۷۰ مقاله در مورد داستان‌نویسی، پسامدرنیسم، مدرنیسم و نقد آثار خسروی مطالعه شد و از میان آنها فقط ۱۲ مقاله برای استفاده در پایان‌نامه انتخاب گردید. سپس فیش‌برداری از کتاب‌های معتبر برای دو فصل اول (کلیات و شناخت داستان) آغاز شد. پس از نگارش فصل یک و دو، بررسی آثار خسروی به ترتیب زمان چاپ آغاز گردید.

تک‌تک داستان‌های کوتاه ابتدا خلاصه شده، سپس طرح و ساختار (مقدمه، گره‌افکنی، کشمکش، نقطه اوج، گره‌گشایی و پایان) داستان‌ها به صورت خلاصه نشان داده شده‌است. پس از آن دیگر عناصر داستان از جمله: شخصیت، زاویه دید، موضوع، مضمون، فضا، لحن و سبک نویسنده در نگارش آن داستان به دقت، بازخوانی و معرفی شده است.

در فصل سوم داستان‌های مجموعه *هاویه* نقد شده است. فصل چهارم به بررسی داستان‌های مجموعه *دیوان سومنات* پرداخته ایم.

در مورد رمان‌ها هم مسیر مشابهی طی شد. پس از خلاصه‌سازی داستان کلی هر دو رمان، تمامی عناصر داستانی به شکل موشکافانه مورد تحلیل و بررسی قرار گرفت. در فصل پنجم رمان *سفر کاتبان* و در فصل ششم رمان *رودی* نقد شده است.

با این بررسی‌ها طرح کلی و ساختاری داستان‌های خسروی مشخص شد. در فصل هفتم، نتیجه‌گیری مشترکی از مجموع داستان‌های کوتاه و رمان‌ها به دست آمد. در این فصل، جدول عناصر داستانی همه داستان‌های کوتاه و همه روایات اصلی و فرعی دو رمان تهیه شده و در انتها مضامین مشترک داستان‌ها، شخصیت‌ها، فضا و عناصر تکرار شونده بررسی شده و درصد هرکدام از این عناصر، بیان گردیده است.

فصل اول: کلیات:

۱.۱. تاریخچه قصه‌گویی:

قصه و قصه‌گویی همزاد انسان است و به قدمت خود انسان. روایت و داستان با جان و روح آدمی سرشته‌شده و بین این دو پیوندی ناگسستنی برقرار است. نخستین قصه‌ها در زمان غارنشینی انسان پدید آمدند. انسان‌های اولیه پس از شکار در غارها جمع‌شده و وقایع روزانه را برای هم تعریف می‌کردند. (مستور، ۱۳۸۷، ص ۱)

در دوره‌های بعد، نخستین قصه‌های اسطوره‌ای، به صورت منظوم پدید آمدند. انسان در آن زمان به دلیل محدود بودن خط و نوشتار، با به‌خاطر سپردن داستان‌های کهن و نقل آن به صورت سینه‌به‌سینه، آنها را حفظ می‌کرد و موزون‌بودن، عامل مهمی برای این حفظ و نگهداری به‌شمار می‌آمد.

پس از پیدایش ادیان، پیامبران از داستان‌های تمثیلی برای ملموس کردن مفاهیم دینی برای مردم بهره می‌گرفتند. در کتاب‌های آسمانی نیز داستان اقوام پیشین و گذشتگان برای عبرت گرفتن مومنان ذکر شده‌است.

قدیمی‌ترین قصه‌های دنیا مجموعه‌ای از قصه‌های جادوگران است که قدمت آن به حدود چهار هزار سال پیش باز می‌گردد و از فرهنگ و تمدن مصر باستان به‌جامانده‌است. در چین نوعی قصه از هزار سال پیش از میلاد مسیح وجود داشت. افسانه سومری گیلگمش متعلق به هزار و چهارصد سال پیش از میلاد مسیح است. هومر حماسه‌های خود را هزار سال پیش از میلاد مسیح به وجود آورد و همچنین افسانه‌های ازوپ شش هزار سال پیش از میلاد مسیح آفریده و در قرن چهارده میلادی مکتوب شدند. افسانه‌های حیوانات هزار سال پیش از زمان ازوپ در هند رایج بوده است که نمونه آن کلیله و دمنه است.

در ایران پیش از اسلام هم قصه وجود داشته‌است. این قصه‌ها بیشتر جنبه اساطیری و دینی دارد که برجسته‌ترین نمونه آن، بخش اساطیری شاهنامه فردوسی است. (میرصادقی، ۱۳۶۶، صص ۵۸-۶۳)

۲.۱. تاریخچه داستان‌نویسی:

۱.۲.۱. تاریخچه داستان‌نویسی در ایران:

آثار داستانی به مرور، تحولات گوناگونی به خود دید و بیشتر به حالت مشور درآمد یا در همان شکل منظوم خود، مکتوب و ثبت شد.

حماسه‌ها پس از اسطوره‌ها، قدیمی‌ترین شکل داستان‌های بشری هستند که هر ملتی از آن بهره‌مند نیست و تنها ملت‌هایی که دارای تمدن‌های کهن هستند، حماسه دارند. نمونه اعلا و یگانه آن در زبان فارسی، شاهنامه فردوسی است که در ردیف بهترین حماسه‌های جهان قرار دارد.

پس از حماسه‌ها، رمانس‌ها یا منظومه‌های بلند سلحشورانه-عاشقانه پدید آمدند که آنها را می‌توان مقدمه رمان‌های امروزی دانست. قدیمی‌ترین نمونه این نوع داستان در ایران، ویس و رامین است که